

Д. Г. Діяментовичаспірант кафедри публічного управління та землеустрою
Класичного приватного університету

СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено теоретичному аналізу суб'єктів реалізації державної політики подолання корупції в системі вищої освіти в контексті антикорупційної стратегії України. Проаналізовано окремі наукові публікації вітчизняних науковців, темою яких було проблеми подолання корупції в освітній сфері, причини та шляхи вирішення. Визначено, що багато питань визначення кола суб'єктів реалізації державної політики подолання корупції в системі вищої освіти, їх ролі та повноважень потребують додаткового дослідження та ґрунтовного вивчення.

Автором визначено, що Антикорупційна стратегія України на 2021-2025 рр. не охопила ряд корупційних ризиків сфери освіти та науки. Встановлено, що причини виникнення корупції можна об'єднати у три групи: об'єктивні, суб'єктивні, об'єктивно-суб'єктивні. Визначено, що суб'єкти реалізації державної політики подолання корупції в системі вищої освіти можуть впливати на об'єктивні та об'єктивно-суб'єктивні причини виникнення правопорушень.

Здійснено класифікацію суб'єктів реалізації державної політики подолання корупції в системі вищої освіти, окреслено їх повноваження. Визначено, що до цих органів відносяться як вищі органи державної влади, а також заклади освіти, громадськість та міжнародні організації. Встановлено, що Національне агентство з питань запобігання корупції – є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику.

Визначено, що кожний суб'єкт має свої особливі повноваження у сфері протидії корупції в системі вищої освіти. Встановлено, що боротьба із корупцією у сфері освіти відбувається одночасно у кількох вимірах (центральний, децентралізований та громадський).

Вказано на різницю суб'єктів, які забезпечують реалізацію антикорупційної політики та суб'єктів, які уповноважені здійснювати заходи по запобіганню корупції чи притягувати до відповідальності за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією. Розроблено авторську класифікацію суб'єктів за критеріями повноважень.

Ключові слова: корупція, хабарництво, державне управління, вища освіта, академічна доброчесність, державна політика.

Постановка проблеми. Підтримуючи думку О. Бондаренко зазначимо, що фінансові наслідки корупції в освітній сфері не такі помітні як, наприклад, корупція в економічній, політичній сфері чи сфері державних закупівель, однак важливим завданням є протидія корупції саме в освітній сфері. В умовах, коли системи освіти корумпована, академічні досягнення стають менш важливими, ніж «зв'язки». Це призводить до несправедливого доступу до освітніх можливостей для здобувачів [1]. Саме суб'єкти реалізації державної політики подолання корупції повинні створити та забезпечити належні умови для здобувачів, освітян та закладу вищої освіти в цілому.

Одним із таких кроків є розроблена Національним агентством з питань запобігання коруп-

ції – Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, в якій сфера освіти і науки є однією із пріоритетних сфер у запобіганні корупції. Головними проблемами були виділені наступні:

– присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань;

– наявні конфлікти у сфері освіти і науки під час формування та реалізації державної політики (розподіл публічних коштів між закладами освіти і науки, управління об'єктами державної власності, інспекційно-наглядової діяльності та надання адміністративних послуг, розподілені між інституціями) [2].

Однак, на практиці кількість проблем є значно більшою, серед яких можна виділити взаємозв'язок між здобувачами освіти та викла-

дачами, керівництвом вищим навчальним закладом, нерівноправність форм власності вищих навчальних закладів, низька оплата праці, завищені вимоги до наукової діяльності.

Актуальність теми також обумовлена тим, що, Україна обрала та підтримує шлях до Європейського союзу, основними цінностями якого є чесність, прозорість та законність, створення ефективної антикорупційної політики у сфері освіти сприятиме цьому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий внесок присвячений проблематиці боротьби з корупцією зробили науковці кримінально-правової теорії та адміністративного права, а саме Л. Багрій-Шахматов, В. Гарашук, Д. Заброта, З. Кисіль, М. Маринюк, С. Шалгунова та інші. Окремі питання державної політики у сфері корупції в системі вищої освіти були висвітлені у наукових працях В. Галуцько, О. Дриголь, Л. Соколенко, О. Пищуліна та інші. Вітчизняні науковці, К. Бабенко, Н. Діденко, М. Кондрашова та інші [3], у своїй науковій роботі розкривають сутність антикорупційного законодавства та шляхи реалізації антикорупційної політики держави. О. Бондаренко [1] проаналізувала проблеми, прояви та види корупційних ризиків у системі вищої освіти, розкрила поняття «корупційні ризики», надані органами державної влади. В. Мельченко у своїй науковій статті наголосив, що саме рішучі дії влади в тандемі з учасниками освітнього процесу і самими громадянами можуть сприяти ефективним змінам у питанні подолання корупції [4].

Водночас, у теорії державного управління відсутні наукові розробки щодо повноважень суб'єктів реалізації державної політики подолання корупції в системі вищої освіти, що потребує додаткового дослідження та ґрунтовного вивчення.

Мета статті – визначити основних суб'єктів реалізації державної політики подолання корупції в системі вищої освіти, окреслити особливості повноважень цих органів.

Виклад основного матеріалу. Підтримуючи думку С. Лазаренко та К. Бабенко зазначимо, що причини виникнення корупції у сфері освіти умовно можуть бути об'єднані у три групи: 1) об'єктивні причини, до яких належать низький рівень заробітної плати освітян, обмежена кількість місць на бюджетну форму навчання насамперед за престижними спеціальностями або в рейтингових вищих навчальних закладах, недосконалість законодавства, спрямованого

на запобігання та протидію корупції; 2) суб'єктивні причини, а саме: розчарування й апатія з боку викладачів до навчального процесу, який є ускладненим відповідно до вимог Болонської системи і не приносить достатніх матеріальних винагород; відсутність пошани до викладацької роботи з боку студентів; замовчування студентами випадків давання і вимагання грошової чи іншої матеріальної винагороди; 3) об'єктивно-суб'єктивні причини, зокрема: відпрацьовування особою витрат у зв'язку із влаштуванням на викладацьку роботу, недостатні правові та соціальні гарантії захисту освітян [5].

Саме суб'єкти реалізації державної політики подолання корупції в системі вищої освіти можуть впливати на об'єктивні та об'єктивно-суб'єктивні причини виникнення правопорушень. Оскільки, вони можуть підвищити заробітну плату освітян, збільшити кількість місць на бюджетну форму навчання, удосконалити законодавство, розробити достатні правові та соціальні гарантії для викладачів.

Не менш вагомим є те що, ці суб'єкти реалізації державної політики, з одного боку беруть участь у її формуванні, а, з іншого, повинні її додержуватись. На разі, в законодавстві чітко не визначені, які саме суб'єкти формують та реалізують державну політику подолання корупції в системі вищої освіти.

В контексті поглибленого теоретичного аналізу пропонуємо виділити наступні суб'єкти реалізації державної політики подолання корупції в системі вищої освіти, а саме:

1. Верховна Рада України визначає внутрішню політику, приймає закони про запобігання корупції, а також встановлює діяння, які є злочинами, адміністративними та дисциплінарними правопорушеннями із сади цивільно-правової відповідальності.

2. Комітет Верховної Ради України з питань антикорупційної політики формує антикорупційну політику, проводить експертизу антикорупційного законопроекту, здійснює фінансовий контроль стосовно осіб, уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування. При комітеті створені підкомітети, однак, спеціального органу з питань протидії та запобігання корупції в системі вищої освіти не створено.

2. Уповноважені підрозділи з питань запобігання та виявлення корупції при органах державної влади (наприклад, при Офісі Президента України, Апараті Верховної Ради України,

Секретаріаті Кабінету Міністрів України тощо), як правило, на ці органи покладено повноваження щодо оцінки корупційних ризиків свого відомства, підготовка заходів щодо їх усунення.

4. Національне агентство з питань запобігання корупції—є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику [6].

5. Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президенті України – здійснює координацію діяльності всіх державних органів, на які Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» покладено обов'язки здійснювати цю боротьбу[7].

6. Національне антикорупційне бюро України – є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових [8].

7. Міністерство освіти і науки України – приймає нормативні та організаційно-розпорядчі акти з питань запобігання корупції, здійснює моніторинг виконання Антикорупційна програми Міністерства освіти і науки України на 2024–2026 роки. В складі Міністерства створено сектор з питань запобігання та виявлення корупції.

8. Вищі навчальні заклади здійснюють антикорупційну політику на рівні своєї установи.

9. Громадськість є особливим суб'єктом реалізації, який як безпосередньо може виконувати, порушувати та формувати антикорупційну політику країни.

10. Transparency International – міжнародна міжурядова організація, яка впливає на формування антикорупційної політики держави створюючи загальні поняття, принципи та рейтинги корумпованості навчальних закладів.

З огляду на зазначене зауважимо, що кожний суб'єкт має свої особливі повноваження у сфері протидії корупції в системі вищої освіти. Хоча деякі не наділені спеціальними повноваженнями по реалізації державної політики, однак вони впливають на її формування. Ефективність подолання корупції має бути взаємозлагодженим процесом при взаємодії всі ланок вищезазначених суб'єктів. Оскільки, центральні органи влади формують та створюють норми, а безпосередні виконавці (здобувачі освіти,

викладачі, керівництво вищого навчального закладу, працівники Міністерства освіти і науки України, депутати Верховної Ради України) повинні дотримуватись та не порушувати норми антикорупційного законодавства.

Пропонуємо звернути увагу на тези О. Дриголь, а саме, боротьба із корупцією у сфері освіти відбувається одночасно у кількох вимірах:

1) Центральний рівень являє собою систему нормативно-правових актів, законів, приписів державної влади, підзаконних актів тощо, які своїм спрямуванням мають сприяти встановленню загального режиму боротьби із корупцією.

2) Децентралізований.

3) Громадський [9].

Поєднуючи цю класифікацію із суб'єктами реалізації державної політики подолання корупції в системі вищої освіти, зазначимо, що до центрального рівня відноситься вищі органи державної влади, на які покладається формування єдиних антикорупційних принципів, програм, здійснення моніторингу антикорупційних ризиків та внесення змін у чинні норми.

Про децентралізований рівень також вказує О. Бондаренко, що означає впровадження у закладах вищої освіти антикорупційних програм, яка має стати основою для виховання нетерпимості до корупції. Громадський рівень – це співпраця із громадськими організаціями в контексті протидії корупції [10].

Аналізуючи внесок вітчизняних науковців у розробку проблеми боротьби з корупцією у закладах вищої освіти, звернемо увагу на науковий доробок А. Славицької, яка вказала на різницю суб'єктів, які забезпечують реалізацію антикорупційної політики та суб'єктів, які уповноваженні здійснювати заходи по запобіганню корупції чи притягувати до відповідальності за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією. Основна їх відмінність полягає в повноваженнях та функціях, які направлені на різні аспекти антикорупційної діяльності. Зокрема, суб'єкти, які забезпечують реалізацію антикорупційної політики уповноважені на відмінну від інших на формування єдиних антикорупційних принципів, аналіз та оцінку корупційних ризиків, моніторинг запобігання корупції та впровадження подальших змін, що сприятимуть викоріненню корупції [11].

Використовуючи вищезазначені критерії пропонуємо класифікувати суб'єктів державної політики у подоланні корупції в системі вищої освіти (рис. 1).

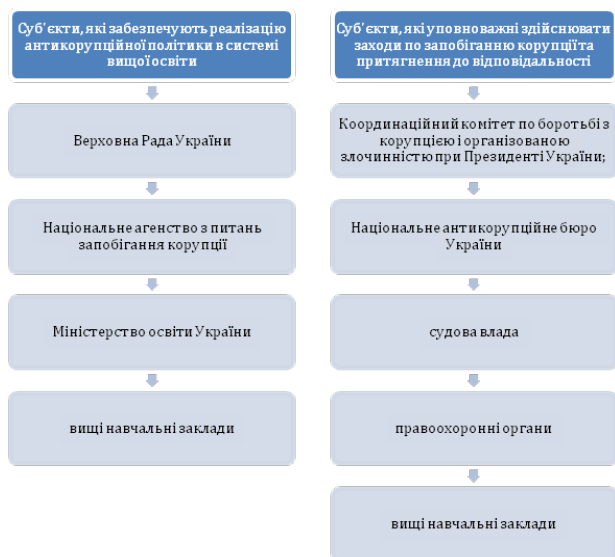

Рис. 1 Суб'єкти державної політики у подоланні корупції в системі вищої освіти

Примітка: розроблено автором.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи слід зазначити, що суб'єкти реалізації державної політики подолання корупції мають свої специфічні повноваження, однак, на жаль, сфера вищої освіти у багатьох випадках не виділено в окремий підрозділ. На Національне агентство з питань запобігання корупції покладено обов'язок розробки і координації впровадження Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки, в якій закріплено, що освіта та наука є пріоритетною сферою. Розроблена класифікація суб'єктів державної політики у подоланні корупції в системі вищої освіти вказує на багатоаспектність інституційного виміру, що закладає основи для подальших наукових досліджень.

Список використаної літератури:

1. Бондаренко О.С. Корупційні ризики у вищій освіті: види, прояви та протидія. Вісник асоціації кримінального права України, 2023. Том 1. 19. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/276784> (дата звернення: 01.10.2024).
2. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. URL: [https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-](https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf)

[strategiya-na-2021-2025-rr.pdf](https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf) (дата звернення: 02.10.2024).

3. Бабенко К.А., Діденко Н.Г., Кондрашова М.В. Прояви корупції в системі освіти: запобігання та протидія. К.: «МП Леся», 2016. 236 с.
4. Мельченко В.І. Корупція у вищих навчальних закладах. Південноукраїнський правничий часопис, 2021. № 1. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2021/1/8.pdf> (дата звернення: 02.10.2024).
5. Лазаренко С.Ж., Бабенко К.А. Корупція в системі вищої освіти: сутність, причини та наслідки. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/560-koruptsiya-v-sistemi-vishchoji-osviti-sutnist-prichini-ta-naslidki.html#:~:text=освіти%2C%20а%20саме%3А-,1.,усупереч%20інтересам%20держави%20та%20суспільства> (дата звернення: 01.10.2024).
6. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 700-VII. Дата оновлення: 04.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n42> (дата звернення: 02.10.2024).
7. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII. Дата оновлення: 30.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
8. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. Дата оновлення: 10.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
9. Дриголь О.О. Боротьба з корупцією у сфері вищої освіти на державному рівні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, 2023. № 3. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2023/8.pdf (дата звернення: 01.10.2024).
10. Бондаренко О.С. Особливості протидії корупції в закладах вищої освіти в умовах політики доброчесності. Право і безпека. 2023. № 2. URL: http://law.karazin.ua/resources/doks2021/korupcia/bondarenko_osoblyvosti_protydii_koruptsii_u_zakladakh_vyshchoi_osvity.pdf (дата звернення: 01.10.2024).
11. Славицька А.К. Суб'єкти забезпечення реалізації антикорупційної політики. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 1. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/26.pdf (дата звернення: 01.10.2024).

Diamentovych D. H. Subjects of implementation of state policy of overcoming corruption in the higher education

The article is devoted to the theoretical analysis of subjects implementing the state policy of overcoming corruption in the higher education system in the context of Ukraine's anti-corruption strategy. Separate scientific publications of domestic scientists were analyzed, the topic of which was the problem of overcoming corruption in the educational sphere, its causes and solutions. It was determined that many issues related to the analysis of subjects implementing the state policy

of overcoming corruption in the higher education system, their roles and powers require additional research and thorough study.

The author determined that the Anti-Corruption Strategy of Ukraine for 2021-2025 did not cover a number of corruption risks in the sphere of education and science. It was established that the causes of corruption can be divided into three groups: objective, subjective, objective-subjective. It was determined that the subjects of the implementation of the state policy of overcoming corruption in the higher education system can influence the objective and objective-subjective reasons for the occurrence of offenses.

The classification of subjects implementing the state policy of overcoming corruption in the system of higher education has been carried out, and their powers have been outlined. It was determined that these bodies include higher state authorities, as well as educational institutions, the public, and international organizations. It was established that the National Agency for the Prevention of Corruption is a central body of the executive power with a special status, which ensures the formation and implementation of the state anti-corruption policy.

It was determined that each entity has its own special powers in the field of combating corruption in the higher education system. It was established that the fight against corruption in the field of education takes place simultaneously in several dimensions (central, decentralized and public).

The difference between entities that ensure the implementation of anti-corruption policy and entities that are authorized to take measures to prevent corruption or prosecute for corruption offenses and offenses related to corruption is indicated. The author's classification of subjects according to the criteria of authority has been developed.

Key words: *corruption, bribery, public administration, higher education, academic integrity, public policy.*